

België

In het najaar van 1914 verliet René de Clercq met zijn gezin Gent, om als zovels de oorlogsellende te ontgaan en es goede wijkplaats in het Noords te zoeken. Hy vestigde zich in Bdoarn, een dorp in de Noord-Corshoek der provincie Utrecht geleys. In de prachtige boschryke omgeving maakte hy vele wandelingen en in de Bdoarnsche bosschen ontstonden dan ook ~~vele~~ ^{de meesten} van zijn oorlogoverzen. Versameld in de dichtbundel „De zware Kroon” werden deze in het jaar 1915 uitgegeven. Vele deser gedichten spreken van groote vereenig van koning Albert en koningin Elizabeth, liefde van België en afschuw van de Duitsche inval. Hy vereende den heldenkoning die aan 't hoofd van zijn troep's 's lands vryand weerstaand booden verwachtte van hem dat hy het Vlaamsche volk recht son latz wedeware. Zijn liefde van Vlaanders bracht hy ook over op het Belgische vaderland en de insaal van de Duitsches in België vervulde hem met verontwaardig. Wel werd hy telem. gesteld! Al gaam bemerkte hy dat Vlaanders niels van België noch van zijn koning te verwachten had dan achterstellig 3 verdrukkig. En dat iemand als René de Clercq, die sooveel bewonderende liefde voor Albert 3 Elizabeth voelde, zijn gedichten getuige ewa 3 België liefhad om Vlaanders, in later dage België de grootste vryand van ~~België~~ ^{Vlaanders} noemde en in den koning niels anders zag dan de bevestiger van het bestaande onrecht, is wel een bewijs te meer

dat „de heer van Ibarene“ het emaar gemaakt hebben.

Tot het voorjaar van 1915 bleef de dichter met zijn gezin, dat toen uit zijn vrouw en vier kinderen bestond, in Baarn wonen. Daarna kwam hij naar Bussum, een dorpje in het Gooi, waar ook wij woonden. Hier soude we met hem kennis maken. Voor het eerst hoorde wij hem spreken op de 11de juli bijeenkomst in het bosch van Predius. Hij trad hier als spreker op met Mr. Alberic De Swarte, hoofdopsteller van „de Vlaansche stem“, het tydens de onlog opgerichte Belgisch Dagblad (hoofdopsteller Mr. Alberic De Swarte. Opstelraad Cypriel Buijsse, Dr. René De Clereq, Dr. L. Jacob en Andrié de Ridder.) Een aankondiging van de bijeenkomst stond in het plaatselyke Bussumsch krantje & wij waren dadelyk beslots erheen te gaan. Vele Vlamingen, die toen in Bussum gevestigd waren kende wij van gezicht en het was duidelyk te zien dat er in die days iets werd voorbereid & dat er es ongewone drubte was. In een van die dagen was het ook dat René De Clereq en Alberic de Swarte ons achterop reeds in een klein huurwoningje, dat in die tyd altijd aan het Bussumsche stationnetje stond. Ze waren op weg naar het huis van den eerste op het Lingel en hadden het natuurlyk drub met de dingen die sich toen afspeelde, waar sy sulke es werkraan aandeel in hadden en die sich soude ontwikkelen tot het „Aktivisme“, dat ^{zo g'n} ~~ook~~ es belangrijke rol in de ge.

schiedens van Vlaanders son spelen.

De byeenkomst, die ter verbroedering van Noord & Zuid werd gehouden, had plaats op de zondag na de 11de Juli en vol belangtellig trokts mijn vader en wy viers susters er heen. De versamelplaats was het Boursunsche station en in groep werd de weg naar het bosch afgelegd. Voor het eerst zags we hier „de zwarte leeuw op 'i geluw veld“, het fi ~~zinn~~ beeld van de Vlaamsche stryd! Geestdriftig trok de troep boschwaarts. We zags om ons heen veel bekende gesichts, natuurlyk ook René De Clercq, die de leider van alles was.

Op een open plek in het bosch, by de vijver was een houtz stelling opgetrokts voor de sprekers. Wy alle, Vlamijs en Hollandes, schaardts om er ~~to~~ heen. De vaandel drager beklom het verhoog en liet de leeuwenlag den heels middag wappere.

De rederoerijs werdts afgewesseld door sang en voordracht. Lieders werdts genongts door ds Vlaamsche zanger keeferinck, begeleid op de vleugel, die in het grasveld stond, door ds schilder Edgar van Uytvanck Ook een mannenkor onder leiding van ds grifse Cornetis Galesloot vorderde volksliederen uit. Wy hordts „den Vlaamschen leeuw“ en zongts hem mee en „Het lied van de Noordzee, de see van Nederland“. „Grolingens grootheid“ van Geselle hordts we voordrags en „Belgic bovenal“ van René De Clercq. ~~Thien~~ Uit dit laatste blyft dat René De Clercq

ook toen nog vertrouwd tegenover België stond.
~~ook het~~

Na de vurige rede van Alberic de Swarte, waardoor wij veel vernams ~~wat toch nog toe~~ hie in het Noords ^{buur} geheel onbekend was over de taalstyd der Vlamingen in België, een strijd waarvan hie in het Noords nog zoo goed als niets bekend was, beklam René de Clercq het verhoor. Uly bracht dank aan Floris Vos, de eigenaar van het Bosch v Bredius, voor zijn toestemming tot de bijeenkomst en voor "dit mooie theater" zei hy, wijzend op het houtse spreekgestoelte. Uly sprak van zijn vreemde over deze dag: de herdenking van Vlaanders grootheid, gevierd by de N. Nederl. broeders. Jammer had hy het die morgs gevonden dat de zon niet scheen op deze blyde dag. Maar siel z'w er toch "riep hy uit met es amawaai naar de grijze hemel, waar juist op dit oogenblik de zon doorheerbrak! En hy vertelde van Vlaanders, van het land s volk dat hy bouz alles liefhad. Zyn woord klomk zoo begrijpelyk von ieder. Wy leerde Vlaanders kenne sonder er geweest te zyn s we voelde dat daer es broedervolk leed s stried. Uly sprak van "zyn streek", het schone heye-dal. Toe hy daer 's avonds wandelde langs de rivier als de ondergaande don weerkaats werd in de stroom. Wanneer daer dan es vaartuij doorwer sprong t' sonnebeeld

plots uiteen in duize de stukjes, die als
 vonken over het water danste. Was 't schip
 echter voorby, dan verenigden sich al die
 sonnedeltjes weer tot ~~een geheel~~ het eene
 schone spiegelbeeld. Zoo kwamen, ondanks
 elke tydelyke scheiding, altyd weer byeen
 wat tot een geheel behooft. In zoo zondy
 ook de verdeelde Nederlande weer verenigd
 wordde tot een prachtig geheel, waar, vry
 de heertyke Nederlandsche taal son klinkte,
 waar de Nederlandsche beschaving pas tot
 volle ontwikkeling son kwam. Hoe liet
 hy de taal voor ons leven; toen hy sprekende
 over de son, het woord klank voor klank
 ontteedde; die heertyke zee, zooveel schone
 words begins er mee: Dacht, Doet, Duiver, zalig,
 Doen, silver, zing, en nog veel meer. Dan
 de mooie volle o-klank. Hoe mooi staat
 't cirkeltje van de o in het middes. Het tykt
 zelf wel een sonnetje, wat daan staat te strag.
 In dan de min. De klank die 't woord af-
 maakt, kort & zeker. Zon, het woord is er,
 't is zoo soemig als de son zelf.
 Ook de hatijns hebbs es mooi woord: sol.
 Maar de Franschs, die alles nog es beetje
 mooier wils make dan het is, hebbs es
 nog es staartje aangemaakt: solcil!
 Er werd gelachs. De menschs wars een salon!

Gestadig & prachtig was de stemming.
 Wij voelden dat wie daar tot ons gesproken had
 voor alles Nederlander was. Dat hij, geboren
 in 't Vlaamsche dorpje Seentyk & inwoner
 van België, beter & grooter Nederlander was
 dan menig in het Nederlandsch staatsverband
 geboren Hollander. En dit maakte dat
 René de Clercq door zijn woord en persoon
 woord & luide verbroederde. We voelden dat is
 volk; dat zulke Nederlanders ^{wordt gebracht} ~~wordt gebracht~~, het
 onze was!

Telegramme werden verzonden aan koning Albert
 en koningin Wilhelmina. Dat aan de
 koning van België luidde:

Konink Albert

De Panne

Vlaamse & Nederlanders, in duizendtallen te
 Brussel vereenigd, herdenkend in de Gulden
 denkspreuk de eersten grondslag van Vlaan-
 dere & België onafhankelijkheid, brengen
 hun huldegroet aan Uwe Majesteit en ver-
 trouwen in Uaar wijs beleid om het zelfstan-
 dige Vlaanderen in het onafhankelijke België
 te vrijwaren.

Names "de Vlaamsche Stem"

De Swarte
 De Clercq.

Vol van alles wat we gehoord hadden eerder,
we huns waarts en nog dagenlang werd er over
de onvergetelijken middag nagepraat.

In "de Vlaamsche Stem", die eenige dagen na
de bijeenkomst in het Bosch v. Predius verscheen,
stond het volga^{wid de voordracht}de ^{wellbekende} gedicht van René De Clercq,
een blijvende herinnering aan de groots dag!

Kraachtlied

Waar de leeuw hebbs gedaant,
Ysers bare bruyts,
Staan, en hun hart in hun vrs glanst,
Herels met kopps en vruits.

Omwenduchticht, onv^{er}franscht,
Voor Vlaanders,
Wie leeuw danst!

enz.

~~Later~~ Later heeft René De Clercq dit gedicht
ook op muziek gezet. Jammer dat het tot op
hede nog niet in druk is verschenen. Dit, aan
de historische 11 Juli bijeenkomst in het
Bosch v. Predius gewyde lied son es aandinst
voor de Dietsche strydliederen^x Sijn!

In de weken daarna volgens de gebeurtenissen elkan
snel op 't bet bekende antwoord van koning Albert
dat René De Clercq "het Recht" s dwygt telegra
gedoopt, deed deed het laatste verstaan
in België te niet. Needs duidelyker bleek
dat Vlaanders niet veel goeds te verwachten

had. Mitspraks als „Après la guerre, on ne parlera plus du flamand“ & les Belges sont des Latins et ils se battent pour la culture latine“ welke in toonaangevende Fransche tijdschriften niet ongewoons ware, seids wel genoeg. Hoewel de Vlaaming alle offerde in de strijd an België werd, se door de Fransche tijdschriften beschrijft es van Duitseheid beticht. Vooral de Fransche Belgische dagbladpers werkte hieraan mee es de regering liet dit ongehinderd voortgaan. Op den toestand werd het eerst ^{in het} openbaar gewes, door es manifest onderteekend door Fr. Reinhard & M. Jossin. ~~It don dit, in het artikel „Manifeste“ van René De Clercq, verschies~~ Dit stuk van Reinhard & Jossin deed vele oogen opengaan. In es artikel van René De Clercq in de Ditsche „Gedachte“ getiteld „Manifeste“ ^{een werk geschiedens uit de schiedens tijd} wordt het geheele stuk van Reinhard & Jossin overgenomen, wel es bewijs dat René De Clercq er veel waarde aan hechtte. In ditzelfde artikel geeft hij es beschrijving van twee vergaderingen in Juli 1915 gehoudt respectievelijk te Amsterdam & Den Haag. Beide vergaderingen worden onder voorzitterschap van Mr. Fr. v. Lamvelant. Op de eerste vergadering te Amsterdam waren aanwezig: de redakteur van de Nl. Stem: Mr. A. De Swarte, Cyriel Blyssse, René De Clercq, Dr. Adom Jacob, Andrie de Ridder, ~~en~~ ^{en} verder advocaat Wittenberg & Maurice Jossin. „Ik meen wel“, schrijft René De Clercq, „dat Julius Bloste Jr. er ook was & nog es paar haren, maar dat steek mij zoo goed niet meer voor.“

Ik haal aan uit het artikel „Manifesto” van René
De Clercq:

„Mr. v. Cauwelaert sprak, op de bekende manier, es
inleidend woord, 1 na hem sprak de dwarte, Jacob
& andere keuz; 2 de Vlaamde grieven van die tijd &
vroeger tijd werd opgehoofd: „ Zoo kon het niet meer;
namens het Vlaamde volk moest er flik word gezegd
wordt in het openbaar. Hoe prachtig mijn vriend Jacob
daar gesproken heeft het ik reeds vermeld. Dit
zijn betoog moest blyke & bleek, dat wy voor Vlaan-
ders es groots tyd beleefds & dat er von Vlaandens
groote dingz gebeure moest. Maar wie daar stontst
was al sprak, echt revolutionair & anti-belgisch (
het eerste anti-Belgisch woord, dat ik in die dages
gehoord heb) was de onde, kranige Maunts Jozon.
Ik zie hem nog opspringe, ds grysworden thoyder,
met es kop vuurrod was veronwaardig, toe by
zijn onstelbed requisitorum tegen België zou uit-
spreks:

België was de schuld van Vlaandens onder ^{gans} ~~gans~~

België was de schuld van Vlaandens achterlyfheid

België was de schuld van al onsen nood.....

Ik hoor het hem nog zegge: „ België schuld is het,
dat mijn kinderen in hun land ges behoortype op-
voeding kunne keryge in hun moedertaal, on België
heb ik daartoe mijn kinderen naar Nederland moets
sture.....

Das klom slag op slag; geweldig; ik sidderde van

blyde schrik

~~schrik~~; en nog anders schrokts, doch niet alle
jan blydschap.

De Voorzitter van Landelaert begon te spreken: Ja, ja, veel
was verkeerd, maar hij wist, uit goede bron, uit seker bron, dat
alles nu wel beter zou worden. In deze tijds moesten wij,
toch voorzichtig zijn, & gesproken uit bezorgd, dat verkeerd
delyk kan begrepen worden. De regering was zoo goedgesind;
zij zou van Vlaandres zorgen. Daar kon hij Th. v. C., als het
ware voor instaan.... Tot de kwart, Joon, Jacobus
ik antwoordde, dat wij zekerheid ~~moeten~~, dat het
N. volk al zoo vaak bedrogen was, sprak v. C. zijn beroep
gevoerd worden uit:

"Vertrouw mij, mijnheer. Ik voel evenzeer van Vlaandres
als gij. Mijn vader staat als vrijwilliger aan het Belg.
front, ik ook zou als vrijwilliger voor België gestred
hebben, maar op mij met de zorg van mijn talryk gen.
Moest het echter van Vlaandres gaan, de eerste spring
ik op de barricade."

Daar werd onmiddelyk Vlaandres voor België ge-
steld. Die kostelyke uitlating van de allervoorsich-
tigste voorman won ik niet onopgemerkt latz
voorbygaan en zei:

"Het doet mij groot genoegen, mijnheer v. Landelaert,
u aldus te hooren spreken."

"Geloof gij mij dan niet, de Clerg?" vroeg hij
eenigzants wrevelig.

"Ik wil u gaarne gelooven" antwoordde ik, "daar
"juist ben ik blyde u zoo gehoord te hebben"

~~De geboorte werd nu gebeden te worden van dit~~

11

groep overde de voorstellen weer op dezelfde fraaie
manier steeds genostelleid, steeds sussend, schone dingen
opspiegelend. Er werd besloten dat wij, 'tis te zeggen
singende Vlaamers, es manifest in het licht sou-
genen, waan duidelyk sou gezegd worden, waan
laanderen over te klaps had, niet alleen wat wij
wenschte, maar ook wat wij eischte. Zevige heers
werd aangeduid om es ontwerp voor dit manifest
laer te maken. Wanneer se met dit ontwerp werd sou,
es sijn, moeste alle heers, misschien niet es paar andere
genoodigde er by, op nieuw vergaderen, het ontwerp be-
spreken, desnoods wysigen, es daarna videnteeke
laangdurig werd de heers: Fr. v. Landelaert, Cyrille
Bunyse, naan de radikale, Alberik de Kwarte es
getoof ik, nog iemand, wiens naan ik niet met
zekerheid noemen kan; ik vermoed Julius Hoste jr.
Ik herhaal het: se mochte ges manifest invaardigen,
hadde enkel last om es voorbereidend ontwerp
von te leggen. Dat sou dan binnkort besproken
wordt. Terde vergadering uibengig, drong de voor-
zitter, die van dan af bevroedde von wat moetyke,
heds iemand moel komst te staa, die twee heers mit
diens, België es Vlaanderen, op de strikteste geheimhouding
aan.

"Allyne heers," sei hy, "het d wel te verstaan, dat alles, wat
wij hier gezegd hebt, onder ons moet blyven"
Voorwaas dit niet afgesproken. Niemand antwoordde
noch miskennd, noch afkennd.
"De barricade drukt hem," dacht ik; es achte mit
gehuissins gebonds om het licht onder es korenmaat
honds: Daar had mammantual geklonks es geen woord
was gezegd, dat niet iedereen wets moelt."

~~Van hier toe, thans~~

Uit de beschrijving die René de Clercq ons van het verder
verloop der gebeurtenissen geeft zie we dat niet
es ontwerp-manifest werd goed gemaakt maar
het manifest-zelf, dat ~~geen~~ ^{geen} ~~sondere~~ ^{sondere} verdere ver-
gadering zou verschijnt. René de Clercq & Dr. Jacob
protesteerde. "It is in orde" verkende de Swarte.
"Ook wij radikaal, kunnig het stuk onder teeken."
~~Indis het stuk, zonder nadet onderzoek & in een
vergadering verschijnt~~ "veklarende wij, sully wij
ruchtbaar make op welke wyys het manifest
in de wereld gekome is".

Wij wils immers al te goed dat de Sw. voortdurend
telefontgesprek, voerde met de Vlaag (Fr. v. P. 3 Julius
Hoste Jr.) & dat onze hoofdleider, van sterk & recht.
opstaad, zwak & wankel was geworde.

De Swarte & de Vlaag/che heers werd bang von
dreigenant & zoo werd hussch: 11 & 21 juli (de
junte datum weet ik niet meer, maar 21 juli
verschies het manifest) en vergadering ~~geleide~~
lyeengeroeps, ditmaut in de Vlaag, het bolwerk van
v. Lamwelaen & Hoste.

Met Dr. Jacob reisde ik heen. "Het er op, waarschuwen
de mijn vriend, "wij sully daar alleen staan, om het
echt Vlaamsche standpunt te verdedigen."

"In Jozon?" vroeg ik.
"Wie zal er niet zijn. Daar sully de heers wel von
genorgd hebbs."
"In de Swarte?"

„We dwaitte ik nu hier maar; niet de ouwe. ¹³ Rij
zults in ez eigenaardig manifestje te hoofs
~~te~~ en te deul kuygs. Zoodra het voorgelees
is, laat gy uw hart daarover gaan. Dat sal
zeke ez dan wal wordz. Maar bedenk te niet
spreek, maar zovals gy steeds sprecht, frank en rond
uit.

„Goed, ik sal dan walz, gy zult my argumens
steuns.

„Wims doen wy het toch niet, vrees ik,“ zee Dr Jozef
„want te zults hem manueyl opgeroeps hebbe.”

Zoo was het in derdaad. „te eylouf dat wy“ er in het geheel
niet syn siens of syn elken ware. Bevonds sich daer
Fr. v. C., Cyril Bynse, Arthur Bynse, Julius
Vloste, Mr. A. Deswarte, met te vergete de
socialist Daniel Thysmans, en... die wy
hier seker niet verwacht hadde: Dr. Leo v.
Puyvelde & Léonce du Castillon...”

„See de vergaderij begon, riep van Camelaert
my apart te see:

„Ik heb u iets mede te deuls, van hooger hand;
van het hoogste gewicht voor te. Gy zult er
zeer bly van sijn.

Ik vroeg hem, niet wat; en hy aei het ook niet,
noch heeft er later ooit het minste woord over
griep. Ik daacht by myself: „te het wellicht
op dese wyse dat beroep politici bespreking
en stanninge voorbereids?”

Dichter De Clercq beschryft ons verder in sijn
artikel hoe v. C. lesing gaf van het opgestelde
manifest.

„Prachtig praeching, zovals hy dat met woords kan las

v.l. het lage stuk voor, dat op de meesten werkelijks
groots in druk maakte. Cyriel B. nep opgetogen uit:
"Het stuk is zoo mooi geschreeven, dat ik het niet beter
kunnen."

Arthur B., moest de vergadering om dringende omstan-
digheden verlaten

"En gij heengaat", zei de voorzitter, "kunt gij het
manifest onderteekenen." Daartoe versette ik mij;

"Het manifest kan nog niet onderteekend worden,
het ontwerp moet wij eerst bespreken. Eerst
na een regelaarige ~~bespreking~~^{bestemming} kan er van onder-
teekening sprake zijn."

Gij kunt gemoet onderteekenen, mynheer Buijnie-
zen v.l., want veranderd wordt het mani-
fest waarschijnlijk niet..."

Dat zal de "bespreking uitmaken" oordeelde
Jacob."

De bespreking begon en de eerste verlangde 3
Kreeg ik het woord:

"Het stuk kan ik niet onderteekenen", verklaar-
de ik, "om wat er in staat, en om wat er niet

in staat. Er wordt daarin gezegd: "mocht een
onkele, die zich klammig noemt, zich verlagen

tot handlagen van het Duitse bestuur". Welnu,
wij zijn 3 klammig ges. Duitsegerids, maar

eenzijdig klammig. Blijft deze regel, om de franse
jans te pleis, in het manifest behoudt, dan zal

ieder werkelijks schynde klammig van Duitsch-
gezindheid beschuldigd worden; ook wij, 3 zelfs

gij, mynheer v.l. landelant, zult niet berispt
aan zulke beschuldiging, niet ontsieppen. Ik

kan het stuk niet onderteekenen, ook om wat er niet

instaat. Wat slaat er niet in? Alle! Want dit manifest, vol fraane woorden bevat niets nieuws, niets flinkes, spreekt de dringende wens van het oogenblik niet uit, en manifesteert niets anders dan de zwakheid van degenen die het opsteldt en het daarmede leus zijn. Bewoondt de heer Buysse als stylist de merkwaardige kunst om met omhaal van woorden niet te zeggen, zulke kunst kan mij niet ~~leken~~ behagen. Ik sprak heufig 3 mij vriend Jacob viel mij by. ~~Verder~~ Verder verhaalt René Declercq hoe Dr. Jacob na het woord hebbende, "kalm & bedaard, maar kernachtig & met klem, onomslootelyke argumenten naar vore braged, de thesis die my weldra de aktivistische thesis zou noemen verdedigde: "voor Vlaanderen moest te alle tyde om Vlaanderen zelf, met alle krachten gestrede worden. My Vlaamings konde steeds voorwaardelyk Belgs zijn. Het was nu es groot historisch moment waarin de verdrukke kleine volke opkwame voor hun recht, en inderdaad kans hadde om dat recht te doen zegewien. In Amsterdan was er beslist, dat onze cirche sterk en duidelyk moests geformuleerd word. My hadde stellig verwacht dat er in het manifest on zelfbestanden voor Vlaanderen vor wordt gearagd."

Rene sprak Dr. Jacob en ontwikkelde op heerlyke wyse de heerlykste denkbeelden.

Ik sprak weder de heer Thuyssmans:

De opvatting van beide heers (by bedoelde Dr. Jacob en my) is ook es opvatting en in zichzelf niet ontbillyk

Ik zie hem zinswijze deels, indus ik wist dat de vlog zoo zal afloopt, dat sy het wintus kun. Maan dat sal niet.

Dese oppurtunistische ~~lezing~~ redenerij stelde ons meer dan half in het gety. De voorzitter hol welbespraakt ook voelde zich niet op sy gemak & beweerde: "De redeneringge van Dr. Jacob Kon by gemakketyu well leggs; maan by had er dy tyd niet toe."

Toer het stuk ter onderteekening werd rondge, geyv onderteekend als behalve Dr. Jacob, René De Clercy en... Kamil Thuyssmans. Mr De Swarte aurselde. Nadat by nog elunge drags gesteld had an v l, onderteekende dy toch hoewel by volde dat het stuk es ~~indertak~~ verbrochen van op dierbaaste idealy inbield.

In het nummer van 21 Juli versches in de Vlaa, die Hen het Vlaansch Manifest onderteekene door Dr Fran v Camelaert, Arthur Buysse, Cyril Buysse, Julius Vloot Jr, Alberis De Swarte, P. Dr Leo V. Puyvelde, Leonel de Castillon, Andie De Ridder.

In es naschrift werd er by gevoegd: De "omstandig hedy liets met tol dit stuk, van 27 verschtig, ter onderteekening von te leggs aan al de bekende Vlaansch kindy, welke op dit ovganblyt in het Britenland veriblyvs."

"Kortz tyd ~~daerna~~ na het verschyn van het manifest werd er van achtere & passieve Vlanyys gezproft. Het bleek dat het tyk der woordz mit was & de daad in aantocht."

Kort na de byeenkomst in het Bosch v. Bredius
 trad Mr. Albin de Swarte uit de redactie van
 de N. N. De leiding kwam nu geheel in handen van
 Dr. R. de Clercq & Dr. A. J. Jacob. Ondanks zijn Vlaamsche
 gezindheid bevestigde de loop der veranderingen de
 vroegere hoofdpolitic. Daarom trad hij af & trok zich
 heel stille geheel uit de strijd terug.

Onder Paris de Clercq. Dr. Jacob werd „de N. N.“
 van Belg. Dagblad „de N. N.“

Op de 5de Oct. 1915 beantwoordde de Belg. regering hun
 streven naar de zelfbestuur met het besluit van Paris
 de Clercq als orthodoxe leerame, terwijl Dr. Jacob
 werd gekozen voor de lijst der philologen, die in
 aanmerking kwamen voor het leerame ambt.

Door deze hoofdzaak toonde de regering wel duidelijk
 hoe de stroom tegenover haar v. N. N. N. N.

Tot zijn afstelling was Paris de Clercq leerame geweest
 aan de Belg. school te Brussel. Hij verbleef toen
 evenals wij al die tijd, dagelijks tusschen Brussel &
 Antwerpen. Het is zeker dat zelfs nu we hem te zien
 aan het station. Of 's middags op weg naar huis met
 een paar boeken onder de arm en zijn geliefkoosde pijp
 in de hand.

Na zijn ontslag werd hij zich geheel aan de
 kunst & de studie.

Gelukkig dat mijn vrouw het in alles een beetje
 eens was. Voer hij later wel tot ons. Ook van haar,
 die juist in de dagen van het ontslag wegg. Dichte
 in de Hoge school v. Brussel. Hij was de

toekomst het onzeker. Toch zijn die Busoumische jaren zeer gelukkig voor hem geweest. René de Clercq noemde ze zelfs, toen hij van Busoum vertals ging om in Vlaanders des aktivistenstrijd te gaan strijden, de gelukkigste jaren van zijn leven.

De 4 Juli 1915 was het jongste dochtertje, Marwa, op N. Ned. bodem geboren.

René de Clercq voelde zich in het Noorden zoo volkomen thuis en ook zijn vrouw's kinderen beviel het hier best. Vele Noordhoorn-liederen ontstonden in die jaren en Lags es eerste uitgave in 1916 te bij Uitgav. "Dietsche stemme" te Utrecht. Steeds met nieuwe gedichten verrijkt verscheen er ~~nog~~ na de eerste nog drie "Noordhoorn uitgaves". De 4de zeer vermeender, de druk verscheen in Maart 1932, eenige maanden voor de ~~door~~ onverwachte dood van de Dichter.

In Dec. 1915 maakte we voor 't eerst persoonlijk kennis met hem, naar aanleiding van es kleine St-Nicolaas-verrassing die wij bij eenige Vlaamsche familie's, waaronder ook natuurlijk de fam. de Clercq, op St-Nicolaasdag, konden. En na die eerste kennismaking kwam er al gauw es geregeldde omgang. Veel hoorden we van Vlaanders en van de strijd. Als René de Clercq van es wandeling komd bij ons binnenliep of met zijn vrouw es avondje bij ons doorbracht en onder 't rooken van pypen en sigaren aan het vertellen raakte, dan volgde de ene "anecdote" op de andere. "Het Vlaamscheland en de mensche van daarginder deed hij voor ons levs. De dorpsstypen: Pulle & Vers

Verminderde, Gons Benedict, Herrie Koek, Krotte, al
leers we ze kenne. Wel werd gelacht, vooral bij het verhaal van Rubie
Ook van zijn vader, "de leutige swingelaar", zijn
moeder, van wie we nooit anders horden dan goedheid:
"Mijn moeder was es heilige vrouw" en het grote
gezin (hy was de 15de van de 16 kinderen) vertelde
hy ons.

Met eerbied vertelde hy van vrouwtje Amie, het
arme dorpsvrouwtje, dat tot de laatste duit
roe haar schuld in de winkel van zijn moeder
wilde afdoen.

In van de stryd sprak hy. De stryd, die het grootste
deel van zijn doen en denken in beslag nam.

Ook de Lous bracht hy es ^{vers}gedicht mee, dat hy
pas ~~gehoort~~ ^{gepicht} had en droeg het voor. Zoo herinner
ik my nog goed dat hy kwam met "de Klimmer",
en de grote indruk die dit gedicht op ~~zijn~~ ^{ons}
maakte. René de Clercq had grote behoefte aan
es toevoeren als hy es gemaakt had. * Zoo moest
zijn 10jarig dochtertje, ^{als} ~~als~~ se uit school kwam om de
lusters naar es nieuw gedicht. Toen hy Harms
Riels aan het schrijven was, in zijn Opentchen tyd, riep
hy meermalen zijn vrouw, die zich reeds ten ruste
begeve had, op, om haar es volvoerd hoofdstuk
van te lezen. In de gebeurde het wel, dat er nog
es flesch wijn werd open getrokken! ~~En hy~~
~~zijn werk aan andere liet horen werd het hemself~~
~~duidelijk wat~~ Al spreken over zijn werk arbeiden
hy er aan voort, tot het hem geheel bevredigde.

In die jaars te Bussum schreef hij ook zijn eerste
Bybelsch verhaal "Tamar", dat met teekening
van Frits van de Berghen het licht zag bij de
Uitg. "Mercurius", Leiden.

Frits v.d. Berghen was een Vlaamsch schilder,
die als ^{in het eynde} uitgewekene ~~te~~ Blaricum woonde. Met
hem, & zijn vriend Guust de Smet, die ook te
Blaricum woonde had René de Clercq drukke,
vriendschappelyke omgang. Gaarne maakte hij
de prachtige wandelij door het ~~schied~~ van
Bussum naar Blaricum om een bezoek te brengen
aan "de schilders" en dikwijls keerde hij
op in lichte somernachten seer laat huiswaarts,
genietend van nachtegalensang & schoone
natuur.

Ook was er geliefkorsde wandelij van hem naar
het Zuidzeeplaatsje "Oud Valkerveen", een uurje
gaans van Bussum. Met zijn drie jongens: Karel,
Toost, Harms & zijn dochtentje Elsa trok hij
er gaarne heen om er van het bad te genieten.

In het bosch v. Predius maakte hij ook menige
wandelij langs "de beek" en vele der ~~in~~
die jaars ~~ontstane~~ gedichten uit die jaars zijn ont-
staan op die schoone wandelij, want René de Clercq
werkte nergens liever dan in de vrij natuur.

Gaarne bezocht hij ook de markt te Hilversum
en hij was "zo blij als een kind" als hij tegeer
matige prijs es mooi antiek voorwerp kon bemachtigen
of een ~~in~~ ⁱⁿ ~~schied~~ ^{schied} ~~lyk~~ ^{lyk} "Hollandsch" kaasbolletje."

Geldelyk had hy in deze jare vlak na tot de broodroof niet te klagen. Hy ^{hield} gaf veel lesings en gaf ook een enkele letterkundige les aan eenige ~~leijende~~ dames. R. Simons, van de wereldbibl. verzorgde een steunuitgave van ^{van lande & hemel;} ~~de vier in die jare~~ ontstane gedichten: De appel, ~~hemelbrand~~, Ashaver en Doensdag waarvan de geheele opbrengst voor hem was. Zoo kon hy ~~met zijn~~ ^{met zijn} gien, ondanks het verlies van zijn betrekking, zonder bepaalde geldsorge van levs. en, had het geluk van zijn volk niet voor eigs rustig, vreedzaam levs gegaan dan zou hy zeker "Nederlaad ~~dat zijn~~ ^{dat zijn} ~~van~~ mijn land geworden" niet verlatz hebbs om in het door oorlog gekleinte Vlaandes de belang van zijn volk voor te gaan staan.

De gebeurtenissen blew echter niet stil staan. Steeds groter werd de verontwaardiging onder de Vlamingen door de schandelyke behandeling der Vlaamsche jongen in het leger en het Vlaansch-ryandig optredes der regering te Flavere. Op es avond, laat thuis komend van es vergadering dichtte René de Clerq het mokereend "Aan die van Flavere": Wij houds van trubbe nog irelantypen, heers van Flavere weet het goed, wij zijn Gerimans, geses hatypen, opene harts, duiven bloed." en dit gedicht geeft es beeld van zijn gemveds toestand in die dags. De laatste stroof: "weet de konig, onse konig, dat men zijn volk tot slaven drilt?"

doet zien dat hij zijn vertrouwen in de koning
nog lang gehouds heeft.

16 Dec. 1915, kwam Domela Nieuwenhuis
Nyegeoord ^{de richter der Jong-Vl. Beweging} naar Amsterdam, om handteekening
te krijgen op es stuk, waarin Vlaanderz zelfstan-
dig & België vervalz werd verklaard.

"Enkele der op die vergadering aanwezige Vla-
mingz wildz terstond onderteekenen. Ik kon
niet, ik mocht niet, omdat ik, ondanks veel,
soorniet in de Belg regering, dan toch nog in
Koning Albert geloofde. De heer Domela hield
er aan ook mijn handteekening te hebben. En
toes gebeurde iets dat ik nooit vergeet. Hij was
recht op, de hooge schone man, met de lange
witte lokke en het sprekend eertyls gelaat en
zei, met van aandoening trillende stem, terwijl
zijn blauwe oogz geweldig straaldz: De Clercq,
in uw zogenaamde Belgische liedez hebt ge Bel-
gie geschreev, maar Vlaanderz gevoeld.

Het was alzo plotselij voor mijn gezicht een
zwart gewolk open scheurde & de hemel blauw
stond. Dominee ^{antwoordde} ~~zei ik~~, het is zoo. Gij kent mij
beter dan ik zelf. (Uit "Vlaanderens hoogste belydenis"
es artikel van R. de Cl. in het ~~boek~~ door de Dietsche
bond uitgeg. boekwerk "Voor-1830-na".)
Zoo werd het stuk onderteekend door Dr. L. Brulor,
Dr. M. Minnaert, Dr. Eggs, René de Clercq, Riegers.

Uit dit alles groeide de aktivistische beweging en in de zomer van 1917 stond het voor René de Clercq vast dat zijn plicht het riep in Vlaanderen om ook tijdens de Duitse Bezetting mede te werken voor Vlaanderen zelfstandigheid. Lang had hij geaarzeld, maar te slotte was er vast besluit bij hem gerijpt, zijn Vlaansche volk ging het voor alles en hij wilde alles op het spel zetten om het te helpen redden. De vrienden wachtte het te Brussel en op 27 Juli 1917 verliet hij met zijn gezin Brussel, ^{levens van moeielijke tijd} ~~en bekende toekomst~~ tegemoet.

Voor ons was het er groote leegte toen ze weg waren. Wij hadden zoo met het heele gezin meegedeeld, ook de kinderen kwamen veel bij ons, en de omgang met er groote persoonlijkheid als René de Clercq was, liet natuurlijk er onuitwischbare indruk na.

In Sept. 1917, keerde hij reeds naar Holland terug met zijn beide zoontjes Jost & Thamus omdat de voedselnoed in Brussel zoo groot was. Jost kwam bij ons in huis & Thamus bij de Bussensche fam. Ingedy. ~~Enige maanden~~ In Juni 1918 kwamen ook Mer. de Clercq met de andere kinderen terug naar Brussel en Jost & Thamus konden weer in hun familie terug keeren. René de Clercq was vooruitgekomen & huurde voor zijn familie er huis gedeelte van er huis in de Prinsstraat. In November van hetzelfde jaar, na de groote terugtocht der Duitschers, moest hijzelf als uitgewekene zijn familie volgen. Dit was moeilijke tijds voor het. Na de schone aktivistische jaren, waarin zoveel voor Vlaanderen gedaan kon worden, deze groote terugslag. De

vreeselijke Aktivisten, vervolging in Vlaanders, Borms gevangen! Wel was hij teruggevlagen maar niet gebroek. Zijn Noothoorn liederen bleef schakken: „Laat met de daad (Borms ten dood veroordeeld): Als een moordenaar en roover wordt es held te dood gedolend. Nu of nooit: de maat is over! Vlaamse alwie sieh Vlaamij noemt!”

Geldelyk had hij het in de jans, die nu volgde ook zeer moeilijck. De Aktivisten haat en te gewolde hiervan ~~was~~ ongunstige uitlatingen in de verschillende plads maakt, dat ook hier in het Noord, de Aktivisten slecht beoordeeld werden en met de nek aangeris. René De Clercq onderwond het ook: Mensche, die hem vroeger met onderscheiding groets liep hem voorby of se niets sagt. Zijn kinderen werd op school door klasgenoots nageschreeuwd en dit alles maakte dat het voor hem veel moeilijcker was, dan vör het aktivisme om hier voor zich; zij gesi es bestaan te vindt.

Ook in zijn kunstelyke onstandigheds was es grote verandering gekoms. De ontmoeting te Brussel met de Vlaamsche pianiste Maria Verwoort bracht es grote verandering in het leven van René De Clercq. Zij inspireerde hem tot talryke prachtige liefdelieder. ~~verschen~~ In 1921 versches de eerste bundel dier gedichtes: „Het boek der liefde”, ~~in~~ by de uitgever J.M. Meulenhoff te Amsterdam.

* Hij opende by sich aan huis es kunsthandel „De Blauwe voet”, maar don de slechte onstandigheds ~~hatten~~ werd dit alspoedig een mislukking.

In volge de es tweede "bundel" liefdegedichten
gemaakt "De Meidoorn"

In het voorjaar van 1919 hadden wij Bussum verlaten.
Mijn vader was, wegens gezondheidsredes gepensioneerd
als "Hoofd der school" te Amsterdam en wij vestigden
ons te "Hollandsche Rading" behorende onder de
gemeente Maartensdijk (prov. Utr.) Onse vriendschap
met René de Clercq's zyn gein werd hierdoor echter
niet verboden. Gaarne legden zij de ^{moore} wey van Bussum
naar ~~Holl. Rading~~ te voet af om te genieten van de
grote ^{"De Rading"} met ^{me} vruchtboomen en bloems die ons kleine
buitenkuisje aan alle kanten omringde. Graag was
René de Clercq hier, in die wonder-schone omgeving, die
hem zoo deed denken aan den Vlaamsche Buiten!
Uly genoot ook van het schilderwerk van mijn suster Adrie
en de pentteekeninge van mijn jongste suster Gertha
die hier in die prachtige streek zoo volop hands werke
en novit werd vergete es bereek aan het atelier te
brengen.

In Maart 1920 overkwam ons een groot ongeluk. Mijn
suster Gertha werd ziek en na een ongesteldheid
van een week werd ze van ons weggerukt. Ook René
de Clercq was verlag door haar zoo plotselij; vroegtijdig
heengaan. Uly hield zooveel van haar werk es hingerde zoo graag
naar haar wonder-moer piano spel, dat sy sich geheel
zonder lesse had eigen gemaakt! Als kind speelde se alle
wat se hoorde en door oefening had se het sover gebracht
dat se muziek van Beethovs, Benoit, Liszt 3 andere
grootmeesters met gemak en prachtig speelde.

Zes weken na haar dood op 6 Mei 1920 bracht
René de Clercq ons weer voor het eerst en bracht ons

"Maria Magdalena" met een ingeschreven opdracht
 ter hare herinnering.

dit "Bijbelsch verhaal in versen" was in 1919 verscheen
 bij P. L. v. Looy, Amsterdam, en ontstond in de winter
 van 1918 op '19, dus ~~tot~~ in de eerste maanden
 van zijn ballingschap. ~~De~~

Bij al zijn letterkundige arbeid van deze jaren
 ontving hij plotseling een nieuwe gave tot toondicht.
~~In~~ Omstreeks het vroege voorjaar van 1920
 begon zijn muzikale arbeid, welke tot zijn dood
 in 1932 sulke een belangrijke plaats in zijn leven
 heeft ingenomen. De eerste melodien kwamen als
 hemelsche muziek tot hem en waren voor hemzelf
 een wonder. Sleeds volgden nieuwe melodien
 en fel werkte hij in die maanden om zijn muzikale
 inspiraties op papier vast te leggen. Deze arbeid
 was in de beginne ~~zwaarlij~~ en ~~inspannend~~
 omdat René de Clercq tot nog ^{toe} altijd op letter-
 kundig terrein had gewerkt. ~~Stond~~ ~~de~~ bewerking
 zijn eerste liederen ^{verfomde} ~~bleef~~ hij dan ook aan Kiers Duwoel
 toe. Op de eerste drie liederenreeksen welke in
 druk verschenen stond dan ook vermeld:
 Tekst, Melodie van R. de Cl., Bewerking van K. D.
 Deze samenwerking met Kiers Duwoel, die eerst
 zeer goed vlotte werd verbroken doordat Kiers
~~Duwoel op de duur niet te vinden was met de~~
~~de eer van het geheele werk van zich ging opheffen~~
~~en hieruit ontstond onaanvaardbaarheid.~~
 onaanvaardbaarheid ontstond, die alle verdere samenwerking

was nu sover gevorderd in de techniek der muziek
dat hij verder de begeleiding zijner melodien zelf
ondertoonde, ~~de de ook zelf de~~

begeleiding zijner melodien en op al zijn overige
muziek staat dan ook: Woord en Muziek van
René De Clercq.

Na de eerste drie reeksen verscheen nog de 4de,
5de, 6de en 7de reeks in druk.

De eerste vijf reeksen werden uitgegeven door de
muziekhandel G. Alsbach & Co., Amsterdam.
De ~~4de, 5de~~, 6de, 7de reeks gaf René De Clercq
zelf uit. Hij had ook nog een 8ste & 9^{de}
reeks, bevattende oude Nederlandsche teksten (
Boendael, Hertog Jan v. Brabant, Reepers, Klooft,
Vondel en onbekende dichters) met muziek van
René De Clercq, in aanleg klaar, maar helaas
konds deze door geldgebrek niet in druk
verschijnen.

Nog in de laatste week voor zijn dood, die hij
sprak hij over es uitgave zijner liederen op
Oud-Ned. teksten. Mocht het niet lang meer
duren voor alle, door René De Clercq nagelate
muzikale handschriften, in druk verschijnen!

In mocht Dietschland een dankbaar gebruik gaa
maken van de reeds in druk verschene muziek, ^{Bundels} die
als dezelfde opdracht dragen: „In liefde wordt
dit Vlaamsche werk opgedrags aan gansch het
Dietsche Volk“.

~~In die eerste jaren~~

De muziek werd aanleiding dat René De Clercq
ad iedere week es middags & avond bij ons doorbrachte

's Woendags ging hij geregeld naar de redactie-
vergadering van "De Toorts", het weest toen ter tijd ver-
schijnend weekblad van "De Dietsche Bond".
Hiervan van Bussum naar Utrecht reisend
kwam hij ~~toe~~ met de trein achter bij ons voorbij
en altijd maakte wij dat we op post waren om hem
tot te wuive. Wedags dan zijn lange gestalte voor
een der raampjes, de hand hoog opgestoken tot groet.
Terugkomend van de vergadering stapte hij dan altijd
aan "De Rading" af om bij ons het middagmaal te
gebruiken en dan avond te blijven doorbrengen en de muziek
don te spelen en zingen welke in die week weer nieuw
afgekomen was. Mijn zuster Marie speelde en ik
zong. Dikwijls zong hij ook zelf mee, ons hieme de
juiste toon en voordracht aangevend en zoo leeds
wij met elkaar de nieuwe liederen aan. Al spelend
en zingend werkte hij dikwijls nog aan zijn muziek,
schreef ~~soms~~ soms haastig nog eenige noten bij of
veranderde iets en dan weer spelen en zingen om te
hooren of het hem geheel bevredigde. Iedere week
kwam hij met nieuwe liederen en steeds kwamen nieuwe
heerlijke melodien tot hem, meest op eige gedichten
soms ook op Oud-Ned. teksten. Ook op enkele gedichten
van Geselle heeft hij muziek gezet en een aantal
Engelsche gedichten van Robert Burns heeft hij
van es prachtige muzikale bewerking voorzien.
Hare zijn echter, ~~geen~~ op een enkele na, "Aftom Water",
nog niet in druk verschenen.
Twee muzikale zangspelen van hem liggen in

handyschrift
~~andschrift~~ gereed. Het eerst ontstaan "De Gouds
Thronn" met tekste van hemzelf. Het tweede
"Thibert Cornelisz. Poort" op tekst van Mr. P.W.
de Koning, den groten Vlamingen vriend en steyder van
Groot-Nederland.

Oep 1 Dec. 1929 werd Thibert Corn. Poort opgewoerd
voor de A. V. R. O met Theline Cals in de hoofdról
van "Pleuntje": Dit was voor René de Clercq een zeer
gelukkige avond en vol vuur ging hy self naar
Hilversum om de uitvoering van zyn werk in de
Studio der A. V. Radio omroep by te wonen.

Steeds nieuwe liederen ontstonden: liefde-liederen,
geestelyke liederen, strydliederén. Voor ons was
het es groot geluk soo van naby dit heertyps werk
mee te mogs maken en de wekelytsche beroeken
waarop altyd weer ~~nieuwe~~, prachtige liederen mee
kwamen brachten nieuwe vrenge in ons huis. Toe ge-
zellig was het, als wy alle van de maaltyd om de tafel
waren gezet onder levendig gesprek. René de Clercq ver-
felde van zyn werk, van de stryd, afgewisseld soms
door ein of andere anecdote waer hartelyk ons gelaech
werd. René de Clercq hield van blydschap & vrenge,
van zon & licht. En hoe moeilyk en swaar zyn levs
ook soms was toch bracht hy altyd licht & vrenge
waar hy kwam. Thy schreef het in ein zynen ge-
dichts: "Naar buiten straalt de vrenge, de smart
naar binnen."

Met myn vader kon hy uerlang onder het genot
van sigars en pyps sitts prats en wy deds niets
liever dan luysters.

's Komers werd er genots van de trein en van movie

wandelingen in de omtrek. De streek en de menschen hier ~~deeds~~ herinnerde hem zoo aan zijn geliefde Vlaanders!

In het gesin van René de Clercq kwam in die jare een grote verandering. In juli 1921 keerde de kinders naar Vlaanders terug en kwamen in huus bij de zusters van René de Clercq, die nog in ~~Vlaanders~~ ^{Flarebbeke} woonden. Een jaar later volgde Maurous de Clercq de kinders en ~~ook~~ vestigde zich ook bij de familie in Flarebbeke. ~~Dit alles was een gevolg van de vreedikke. Bij die voortkruis uit~~ Dit alles was een gevolg van zijn liefdes- verhouding in die jare tot Maria Vervoort.

In Mei 1922 verhuisde René de Clercq naar Amsterdam, & betrok es huus in de Bronckhorststraat. Hier heeft hy 2 jare geheel alles gewoond & hy noemde sich al "Lache d' de kluisenaar uit de Bronckhorststraat"

Dit was een moeityke jare voor hem, ook geldelyk. Hy kwam nu elke 14 days es heels dag by ons in verband met de hoopere reiskoste en dit is verder altyd soo gebleve. Ondanks zijn moeityke omstandighede vond hy in Amsterdam toch weer nieuwe schoonheid & nieuw geluk. Hy doorkruiste de mooie oude stads, wyke, besocht de grote museums en vond in de leeszaal es goede gelegenheid om te werke. Dit bespaarde hem thins licht & warmte! Ook de markt besocht hy graag en veel verkoopers kende hem & begroete hem als een goede kennt. Noval boeke kochte hy op de markt en als hy tege lage pry es bysonder werk had kunne bemachtige was hy gelukkiger dan wie ook!

In 1925 schreef hij "Het zonnefluitje", Een boek van humor, onder de pseudoniem van Th. C. Joesten, dat in 1926 bij J. L. v. Looy - Amsterdam, verscheen.

Einde 1925 verloren wij onsen vader en dit was ook voor René de Clercq een zwaar slag, waar wij een zoo jarenlange vriendschappelijke omgang hadden gehad en hij met mijn vader zoo vertrouwtje over alles prats kon. Ook na de dood van mijn vader bleef hij ^{mijn moeder en} ons trouw bezoeken, door zijn werk en gesprekken ~~was~~ weer levig en vreedge brengend in ons huis en de 14 daagsche Laterdag was voor ons allen de feestdag waarnaar werd uitgezien.

Driemaal ging hij in deze jaren naar Duitschland om er lezingen te houden. Dit was genotvolle dagen voor hem, vooral over de prachtige natuur in Godesberg was hij opgetogen.

In het voorjaar van 1928 kreeg hij last van zijn oude maagkwaal. Hij zag er zeer slecht uit. De boovenwoning te Amsterdam werd hem te eng, hij verlangde naar meer bewegingsvrijheid en wandelingen in de natuur. Eenige weken kwam hij bij ons doorbrengen en dit deed hem veel goed. ~~Hij wandelde veel~~ Hij maakte lange wandelingen en genoot volop van de mooie omgeving. Zijn ziele en lichaam hunkerde naar de zoo lang ontbeerde natuur, die hem weer nieuwe ^{kracht en} inspiratie zou geven. Als door tooverslag verbeterde don het buitenleven zijn gezondheid en geestes keerde hij naar Amsterdam terug. Graag had hij de Amsterdamsche woning toen verlaten en was hij buiten gaan wonen. Hier kon echter niet van komen omdat Ria in Amsterdam pianolesse te geven had en es schikking scheen hier niet voor te vinden te zijn.

vlak na dat hy voor zijn gezondheid bij ons was
 geweest kwam zijn zoon Joost voor eenige weken
 naar Amsterdam. Ook dit deed hem veel goed.
 René de Clercq hield zelfs veel van zijn kinderen en
 zij bleef hem steeds zeer na aan het hart liggen.
 Graag had hy ook Tharmes & Marwa, ~~en~~ de kinderen
 uit zijn tweede huwelyk, eens te logeers gehad, maar
~~hier heeft niet van kums koms. hoewel zij graag~~
 gewild hadden, heeft hier niet van kums koms. ~~xxxxxxx~~
 In de zomer van 1920 kwam hy met Ria nog es
 paar weken bij ons doorbrengs. ~~zijn gezondheid was toe~~
~~weer goed & hy zag er weer veel beter uit. Toch ging~~
~~het in het najaar ^{weer} minder en begon de oude kwaal~~
 hem weer te plagen. Juist in deze tyd kreeg hy opdracht
 voor de bewerking van es nieuwe schlager "Princess
 Charmijn". ~~en dit werk, waaraan hy ook met allerlei~~
~~mensch in aanraking kwam, gaf hem veel afleiding~~ ~~xx~~
 en had es heilsame invloed op zijn gezondheid.
 En toen kwam een groote verandering. De verkiezing
 der 83000, Borms in vryheid, gedeeltelyke amnestie!
 De ballingtyd was voorby, de aktivisten mochte
 Vlaanderen weer betreds! Dat was prachtige dags.
 Op den 9de Dec., de dag der Bormsverkiezing was
 René de Clercq juist in Duitschland & hier kwam
 het heugtyk bericht tot hem. "Vegende Decemberen,
 Bormsdag, stormdag, 't Volk rebt zijn Redder." Wy
 behoers dit heertyk Noordhoorngedicht maar door
 te less om te wets wat er in dese dags in hes omgief.

Op 17 Januari volgde de invryheidsstellig van
 "Vlaanderen beilijg" sovals René de Clercq hem in
 es briefje, dat hy ms in die dag sond, noemde. En
 op 3 Februari was de "Bormshulde" te Antweyp.
 Voor het eerst na 10 jar betrad hy weer den Vlaamsche
 bodem om "Vlaanderen grootste Man" te gaan begroets
 en hulde te ~~brengh~~ huldigen!

Hoe lief hy Noord-Nederland ook had en hoe
 don s door Groot-Nederlander hy ook was, toch
~~no~~ was het es onnoemetye vrenge von hem, zyn
 Vlaanders weer te kunns betreds.

Op 12 Februari kwam Borms naar Amsterdam
 om de hulde van het Nords te ontvange, en op ders avond
 werd hy don Professor Burger en René de Clercq
 toegesproks. Ook wy was getuige van ders praecht:
 ge avond, waarop, hoewel het de koudste dag van
 dis allerkoudste winter 1928-'29 was, es alles
 doorstralende warmte van binne, alle koude van
 buits verdreef!

Daags daarna, de 13 de Februari, brachten Dr. Borms
 s René de Clercq es besoek aan het ^{Spennemer} ~~baarsen~~ Lyceum
 hietoe uitgenoodigd door het hoofd der inrichting ~~de~~
^{Dr. de Vletter} ~~de~~ Visser. Te besochte gelijtydig es broeder van Dr. Bon
 en eenige ^{te Haarlem} ~~aan~~ wonende ~~af~~genoots. Dit was es
 deer gelukkige dag voor ^{René de Clercq} ~~hem~~, waarop hy soo ongestoord
 kon spreks met zyn grote vriend en ~~af~~genoot, die soval
 hy eens sei "hem diebaarden was dan wie ^{ten weelde!} ook!"

x Dese Bormshulde "weid in gericht don de Vl. Holl. Vereeni:
 "Epido Gzelle" te Amsterdam waar René de Clercq de ziel van wa

Veel in zijn werk getuigt van zijn groote vereering voor Borms. De derde & vierde druk van "de Voothoorn" draagt als inschrift: "In heilige bewaarding draag ik "De Voothoorn" op aan Dr. August Borms, Vlaanderens grootste man."

Verschillende Voothoorngedichten zijn aan hem gewijd en wij behooren "Het edel tournooi" uit "Een wijn-avond bij Dr. Aldegraaf" maar door te lezen om te weten hoe hoog hij hem stelde. Hier schrijft hij op Borms en het aktivisme doelende:

"In sulks die wagens en wagens voorman vindt? vroeg het Winterkoningke. Nooit geloof ik dat leiders van gezag zich aan hun hoofd sulks stellen.

Een zal het doen, sei Aart, en een is genoeg. Al de anders zijn niet waard zijn schoens te ontbinden.

Wie? werd er geroepen.

Ik ken hem en gij kent hem. Die man kan niet anders dan staan waar hij staan moet. Want Vlaanderen heeft hij lief zoals niemand. Zoekt hem niet te hoog. Op een troon zit hij niet, ook niet op een pronkstoele, doch al loopt & leeft hij onder ons, als de eenvoudigste uit zijn volk, toch is hij een koning. Wien hij de rechte toereikt drukt de krachtigste, de eerlijkste, de trouwste hand uit Vlaanderen. Hij zal zijn weg niet vragen, hij zal hem gaan. Hij zal ons hoofd niet worden, hij zal het zijn. Wegkyks zal zijn open, vranke blik alle achterdocht, elks twyfel. Door hem zal Vlaanderen weer als Vlaanderen spreken, von 'eerst, sinds Artewelde. Wat zeg ik een koning? Een held zal hij zijn, een redder

of een martelaar.

Gg Coxie, zult hem bezingen.

Zijn woord zal luiden: totterdood."

Ook zette hij een toneelstuk op ontleend aan het aktivistische tydvlak, waarin Bormus de hoofdrol had. De schets had hij hiervoor reeds geheel gereed en op es avond ontvouwde hij ons zijn geheele plan voor dit werk, "waarin alles overhaalt zou worden door de Bormusson". Hij heeft dit werk echter niet voltooid evenals verschillende andere werke welke hij in deze tyd ondernam, ^{doorgaat veel} ~~veel van~~ zijn tyd ging aan ~~betdrubke~~ gezelschapsleven dat hij in deze jaren in Amsterdam had, tenwille van "Ria's lessen". Dat dit leven van verjaarsfeestjes, bywons en visite-avondjes hem zeer vermoeide heeft hij ^{in menigheid die geestelyk te veel was en bys op Renée de Clercq} ~~veel~~ dikwijls verklaard. Van es toneelvereeniging ~~van~~ slagersgezelle was hij "voorzitter gebombardeerd" & hiervoor moest hij iedere maand es verslag schrijven. Dit noemde hij "zijn strafwerk". ^{toe hij leef hij stryde voor Vlaanders dat kon hem drommels of menad. belot words} In het majjaar van 1929 had de eerste begroetingsdag op Vlaamsche grond te Antwerpen plaats. Hiervoor besocht hij voor de tweede maal Vlaanders. ~~toe be~~ groetingsdage, waarruit de prachtige Dietsche land ~~dage zonds groeien~~ De begroetingsdage groeide uit tot de prachtige Dietsche landdagen ingericht door de Nederlandsche Unie en hier was René de Clercq de ziel van. Jammer dat reeds enkele jaren na zijn dood de Dietsche landdagen ophielden te bestaan en hierdoor een stuk van zijn werk verloren ging.

Een herinnering aan eën deser Dietsche Landdags is
het gedicht uit „De Voodhoorn”, „De Heerlyke tocht”:
De heerlyke tocht door de Zuiderzee,
Wie maakte 'er hem mee?

De tocht, die eenwig verheffend gehengt,
Waar sloegs omhoog, in es storm van jengd,
Borns' kristene kracht en myn heidensche vreugd?

Holland was er met Vlaanders saam,

Al strydbelust, triomfbekwaam,

Eën hart, eën ziel, eën volk, eën naam!

Ook wy maakten de heerlyke tocht door de Zuider-
zee mee! De tocht naar Zurich & Kornwerderdand,
waerop wy de Zuiderzeewerke & het nieuw gewonnen
land aanschouwde. Op ds terugweg overal dor
es hevige storm was het brose vaartuij, dat de deel-
nemers aan ds Dietsche Landdag, terug voede naar de
havs van Enkhuys, niet zonder gevaer. Het grootste deel
van de opvarenden was zeesiek en had zich teruggetrokken
in de kajuit. Een kleine groep, rond Borns en De Clercq,
waartoe ook wy het geluk hadde te behooren, hield het
al zingende uit ~~tot het~~ zonder zeesiek te worden. Het
eene stuydlied na het andere weerklonk, ook de schone
liederen van René De Clercq zelf. Voral het lied der
Aktivists, dat hy tos pas gebondicht had, werd op dis
tocht veel gezongen! Veel te laat, maar behouds
kwam wy in de havs van Enkhuys aan. Voor al die
de tocht meemaakte zal de storm op de Zuiderzee wel onver-
getelyk blyven want was er meer saamhorigheidsgevoel
tusshen Holland & Vlaanders dan in die ure van gevaer.

"Griet maar winds, dreigt maar bars,
Boven de hoofden zal het klare:

Vlaanders blijft met Holland vare!"

In November 1929 ging René De Clercq naar Vlaanders, uitgenoodigd te Alst, Gent, Veurne en Tielghem, waar hij met grote geestdrift werd ontvangen.

Hij bracht ^{zijn} ^{toer} ^{ook} ^{naar} ~~toes~~ ~~ook~~ ~~es~~ ~~bezoek~~ ~~aan~~ ~~Vlaelbcke~~ ~~en~~ ~~bezoekt~~ ~~er~~ ~~zijn~~ ~~familie~~. Het was voor hem een groot geluk zijn geboortestreek en al die hem lief waren weer te zien en nadie bezocht hij, geregeld als hij in Vlaanders kwam, zijn familie. ~~Hier~~ ~~de~~ ~~geregelde~~ ~~Zaterdagse~~ ~~bezoeken~~ ~~bleef~~ ~~wij~~ ~~van~~ ~~zijn~~ ~~laatste~~ ~~leven~~.

Jan bleef vol shgd. Bekommerd om de ~~get~~ loop der gebeurtenissen in Vlaanders stelde hij alles in het werk om "de Raad van Vlaanders" weer in het leven te roepen. Op 7 Febr. 1931 berief hij zich hiervoor naar Brouns. Met drieën: René De Clercq, Brouns & Leo Augustijn werd op die 7de Febr. tot stichting van de 3de Raad van Vlaanders besloten en op 15 Maart was de Raad samengesteld & werd se officieel gesticht. Geregeld ging René De Clercq voortaan naar Vlaanders voor de vergaderingen van "de Raad". Er bleef nog veel in de werking van de ^{mijnwel} Raad van Vlaanders wat hem niet bevredigde & hij vreesde vooral, & terecht zoals later gebleek is, het verraad van Therman Vos. Van de geregelde Zaterdagse bezoeken hoorden wij van dit alles. Graag vertelde René De Clercq van zijn werk & shgd. En ook over het verleden sprak hij graag: over de tijd dat hij nog een kleine jongen was. Over zijn Vader & Moeder ^{als zijn geboortestreek} ~~Over~~ ~~zijn~~ ~~student~~ ~~tijd~~ ~~en~~ ~~zijn~~ ~~vriend~~.

schap met Borms. Leest als student, later tot
27 beids leeraar wars te Nysel, es stadje in het
Walensland. Doe sy hier sams woonds, eën ditskamer
haads, eën slaapkamer s zelfs het bed deelds!
Ranze, prachtige wandeligs maakts se sang
in die heertyke streek en dit wars wel van de
gelukkigste jare ~~uit~~ sy lev. Tal van voorvalke uit
die tyd verhaalde hy ons.

En van sy eerste Vrouw Marie vertelde hy, die hy
soo innig had liefgehad. "Etyr lev is altyd vol
gejaagdheid geweest", klaagde hy eens. "Dat is
begonne met ds dood van myn Vrouw s dat is
soo bliken doorgaen: Rust heeft hy niet gekend,
ny behoers "De Kamper" maar te les, ons het te
wets.

In het najaar van 1931 verscheen een bundel van
door René de Clercq getoondichte strydbliedes
in drub de "Liedes voor Vlaanders en Nederland".
Eigz don s uitgave van ds toondichten staet op
het kapt. René de Clercq verzorgde zelf de uitgave,
hierin geldelyk gesteund don Mr. J. J. Wijnstroom.
Zelf maest hy dus ook von de verspreiding sorgs.
Veel is het hem niet vergund geweest hier nog vor te
werk, want in ds winter van 1931-'32 werd sy gezond-
heid weer minder goed, waarop in Juli 1932 sy te
vroegtydige dood volgde. Dit zal mede wel de
vorkaak sy dat die prachtige strydbliedes van
eën van Vlaanders grootste stryders nog soo weinig
in het stryders Dietschland bekend sy en grongz words.

Nog vier schone stuydlieden ligge ongedrukt:
 "Holland en Vlaanderen één".

"Dat is van alle kwade".

"Verdenkt" (Guldspiegel).

"Voor Vlaanderen" (Krachtlied).

Gelyktydig met "de hieders von Vlaanders & Neder-
 land" versches de 4de druk van "De Koodhoorn",
 bewattende 121 Vaderlandsche gedichts, de Dietsche
 geloofsblijdenis die René De Clercq als es heilig
 erfdeel aan syn Volk heeft nagelaten.

In ds winter van 1931-'32 werd syn gezondheid weer
 minder. Syn maagkwaal begon hem weer te kwelle. Toch
 bleef hy vroolyk en opgewekt, zoals altyd, met dis
 ondergrond van es schoone weemoed, die wy ook in
 veel van syn werk vinds. In ders tyd werd ~~syn~~ ^{syn} soons
 Joost ernstig ziek. Ren ^{harige} ~~ernstige~~ longaan doening bedreigde
 syn levs en René De Clercq heeft sich dit seer ^{aangefrokkelt}
 Wel mocht hy na maands nog het begin van beterschap
 van syn soons belevs maan, sools hy sei, was het een
 kwade dunt voor hes geweest.

Ook de loop der gebeurtenissen in Vlaanders vervulde
 hem met zorg. Hy wilde een hervorming van de Raad v
 Vlaanders te weeg brengen en dese losmaken van de
 verlamnde invloed van Voerman Vos.

Einde Mei 1932 was de Dietsche Landdag te Utrecht
 en hoewel hy er toen al heel slecht uitzag en grote
 last van syn maaglyds had maakte hy dese toch nog
 geheel mee en niemand zal wel vermoed hebbs dat dit
 de laatste maal was dat hy in het opubbaar von Vlaan-
 ders in de bres stond.

Eind Mei ging hij ~~ook~~ nog naar Antwerpen voor een vergadering van de Raad v. Vlaanders en bezocht hij ook voor het laatst zijn Vrouw & kinderen te Tharelbeke.

12 Juni zou er weer een vergadering van de Raad v. Vlaan- ders zijn en René De Clercq wilde bij die gelegenheid een verandering in de Raad tot stand brengen en hierna een reddende daad voor Vlaanderij stellen. Hij had reeds een groote rede klaar welke hij op die dag wilde uit- spreken en die laatste weeks van zijn leven was hij hier geheel van vervuld en in groote spanning of hij zijn plannen tot heil van Vlaanderij zou kunnen uitvoeren.

Zijn maagkwaal werd in die laatste maand steeds erger en hij kon zoo goed als niets meer verdragen. Toch zag niemand in dat hem iets ernstigs bedreigde. Dit was het gevolg van zijn karakter, dat hem weinig deed klagen en als hij zich maar weer eens goed gevoelde opgewekt & vrolijk deed zijn. ^{xxxxxx} Maandag 6 juli kwam hij naar "De Rading" om zoovels hijzelf en wij alle hoopten geheele genezing te vinden in natuur & buiten- lucht. De Zondag er voor, de laatste dag die hij ~~te~~ Amsterdam ~~so~~ in zijn woning te Amsterdam zou door- brengen had hij een hevige maagaanval gehad en hij zag er dan ook slecht & vermagerd uit toen hij bij ons kwam. Toch dachten wij stellig dat hij spoedig zou opknappen, een gedachte aan erge ziekte kwam zelfs in 't geheel niet bij ons op. In de volgende dagen voelde hij zich al veel beter en van ons

voorstel om de dokter te raadplegen wilde hij niets wets. "Ik ken myself het beste", zei hij, "en weet beter wat goed voor mij is dan welke dokter ook." Zijn heele leven was hij es tegenstander van dokters en voor zijn maagkwaal had hij nooit es dokter geraadpleegd.

Die week genoot hij nog volop van de tuin en van mooie wandelingen. Echnige uren wandelen vermoedde hem niet en hij ging er ook weer beter uitsien. In gezelligheid ging de dagz voorbij. Wie kon vermoeden dat dit zijn laatste levensdagz was?

Donderdagsavonds speelde s songs wy zijn liederz nog en vele song hij zelf mee! Het was op deze avond dat hij sprak over es uitgave van zijn liederz op Oud-Ned. teksts.

Vrydags voelde hij sich byzonder goed en als daecht wy dat zijn siekte overwonne was. 's Middags schreef hij aan Poorns over zijn overkomst op zondag voor de vergadering van de Raad v. Vlaanderz.

~~Zaterdag kwam Ria es geheelz dag en in es nacht van zaterdag op zondag kwam~~

Hij was vast van plan te gaan en de auto die hem 's morgens vroeg naar de trein in Utrecht zou brengen was reeds besteld toen in es nacht van zaterdag op zondag de groote achteruitgang kwam. In nieuwe vreeselijke maagaanval sloopte in enkele uren zijn krachts. 's Zondagsmorgens vroeg haalde wy den dokter. Deze gaf enkele aanwijzingz en raadgerijs s zou 's middags terugkeers. De heele zondag bleef hij

België

In het najaar van 1914 verliet René de Clercq met zijn gezin Gent, om als zovels de oorlogsellende te ontgaan en es goede wijkplaats in het Noords te zoeken. Hy vestigde sich in Bdam, een dorp in de Noord-Corshoek der provincie Utrecht geleys. In de prachtige boschrijke omgeving maakte hy vele wandelingen en in de Bdamse bosschen ontstonden dan ook ~~vele~~ ^{de meesten} van zijn oorlogoverzen. Versameld in de dichtbundel „De zware Kroon” werden deze in het jaar 1915 uitgegeven. Vele deser gedichten spreken van groote vereeniging voor koning Albert en koningin Elisabeth, liefde voor België en afschuw van de Duitsche inval. Hy vereende den heldenkoning die aan 't hoofd van zijn troepen 's lands vijand weerstaand booden verwachtte van hem dat hy het Vlaamsche volk recht son latz wedeware. Zijn liefde voor Vlaanders bracht hy ook over op het Belgische vaderland en de insaal van de Duitsches in België vervulde hem met verontwaardiging. Wel werd hy teleun. gesteld! Al gauw bemerkte hy dat Vlaanders niels van België noch van zijn koning te verwachten had dan achterstellig 3 verdrukkig. En dat iemand als René de Clercq, die soveel bewonderende liefde voor Albert 3 Elisabeth voelde, zijn gedichten getuige ewa 3 België liefhad om Vlaanders, in later dage België de grootste vijand van ~~België~~ ^{Vlaanders} noemde en in den koning niels anders zag dan de bevestiger van het bestaande onrecht, is wel een bewijs te meer